

Hans Brans

Wederwaardigheden van Jonathan Waifisch

verhalen

NACHTVADER

Een van de leukste bijbanen die Jonathan Waifisch zich in die tijd door een toevalstreffer had weten te verwerven was cursusleider 'Strategie voor de ondernemingsraad'. Op zich zelf natuurlijk een dodelijk saai en serieus onderwerp, waar hij overigens nauwelijks verstand van had, maar misschien juist daardoor kon hij er een frisse toets aan geven. Hij paste het motto toe van een verlopen Ierse hippie die ooit eens bij hem op de bank had gelogeed en zich tevreden stelde met kattenvoer uit blik. Na een mislukt leven als monnik had hij een tijdlang Spaans gegeven aan Spaanse kinderen in Spanje. Op Jonathans vraag hoe dat mogelijk was had hij geantwoord:

'Het enige wat je moet doen is één les voor blijven.'

En dat was wat Jonathan deed. De cursisten kwamen uit allerlei bedrijven in de wijde omgeving van Ommen. Ze waren zeer gemotiveerd en zaten tot de nok vol frustratie, omdat ze naar hun gevoel weinig voor elkaar kregen bij hun baas. Dat was een verschijnsel dat Jonathan goed kende. Niet alleen ging het hem wonderbaarlijk makkelijk af om steeds die ene les voor te blijven – de stof was dan ook al helemaal voorgebakken – maar hij wist de cursisten nog iets heel anders mee te geven – iets dat hen lichtelijk shockeerde, maar ook amuseerde. Hij liet ze zien dat het allemaal een spel was, een spel waarbij iedereen zijn rol speelde. Een spel waarbij je soms iets kon winnen, maar vaker verloor, want de tegenpartij had nu eenmaal de beste kaarten. Maar toch bestonden er allerlei leuke trucs, waarmee je je tegenstander dwars kon zitten, kon kietelen en provoceren, of zoete broodjes bakken als dat beter uit kwam. Door het te zien als een spel konden ze hun frustraties relativeren, maar wie het spel met inzet speelde – en waarom zou je anders een spel spelen? – kon warempel nog wel eens wat bereiken.

Het punt met Ommen was alleen dat het nogal uit de buurt lag van de plaats waar Jonathan in die tijd woonde. Het was zo'n tachtig kilometer heen en tachtig kilometer terug, en dat op maandagavond. Gelukkig was Jonathan dol op autorijden. Met de inkomsten van de cursus in het vooruitzicht had hij zich een tweede-hands auto weten te verwerven waarvan hij helemaal verrukt was. Het was een oude rode Renault 21 met automatische versnelling en allerlei toeters en bellen die op nieuwere auto's grotendeels allang standaard waren. Kortom, een comfortabele auto, waarvan je je kon afvragen of de eigenaar er het einde van zijn cursus mee kon halen, maar waarmee hij tot dat fatale moment door de provinciale dreven van Overijssel en Gelderland kon rijden als God in Frankrijk.

En dat waande Jonathan zich dan ook een beetje in zijn nieuwe auto, vooral op de terugreis. De les was sprankelend verlopen, de spullen opgeruimd, een nagebleven leerling nog te woord gestaan en dan, tegen half elf, stond zijn trouwe vierwieler geduldig te wachten om hem in de nacht te laten verdwijnen. Eenmaal op de provinciale weg ging de radio zacht aan, de koplampen plaveiden de weg in het duister, dat zich om hem heen sloot als een cocon en de enkele tegenligger – *ships passing in the night* – markeerde het gevoel van een lange, stille reis tussen de sterren. O, heerlijke eenzaamheid.

Jonathan wist heel goed wat de bron was van dit gelukzalige gevoel om eeuwig voort te bewegen tussen twee onbereikbare uiteinden, dit genot om te zweven in een tijdloos niemandsland. Hij zag zich zelf liggen op de achterbank van de kleine Renault 4cv van zijn vader, niet de latere vierkante Renault 4, maar de na-oorlogse, met het geribbelde kontje en de toegesneden neus. Hoewel hij zich eigenlijk geen auto kon veroorloven was zijn vader begin jaren vijftig de enige autobezitter van de straat. Hij reed er eigenlijk alleen in het weekend mee, dat wil zeggen, op zondag, want het weekeinde begon toen nog op zaterdagavond. De zeldzame keren dat Jonathan voorin mocht zitten – als ze niet met de hele familie op stap waren – keek hij bij zijn vader de kunst van het autorijden af: het schakelen, het afremmen en gas geven, de richtingaanwijzer. Vooral het schakelen interesseerde hem: dat ondoorgrondelijke spel tussen gaspedaal, koppeling en versnellingspook – met als acrobatisch hoogtepunt de dubbelkluts. Ooit zou hij dat alles meester worden.

Wanneer en waarom die nachtelijke autorit had plaatsgevonden – misschien waren het er wel meer geweest – was uit het geheugen gewist, als het daar al ooit was opgeslagen. Misschien had hij gelogeed bij een tante, of moest zijn vader iets wegbrengen. Juist het feit dat die informatie ontbrak maakte de in het luchtledige zwevende herinnering des te intenser. Half in slaap op die

achterbank in dat kleine autootje, zag hij bomen en gevelrijen voorbyschuiven, tegenliggers langsflietsen en het licht van lantaarnpalen in en uit de auto glijden als een trein die in een gestaag ritme de stad in rijdt. Niet hij, maar de wereld bewoog. Hij was in rust, de wereld ging zijn gang. Zijn vader reed nooit hard, maar de snelheid van de auto was te groot om iets in je op te kunnen nemen. Niets was er dat geregistreerd hoefde te worden, behalve misschien het voorbijgaan zelf. Hij wilde maar één ding: dat het altijd zo doorging.

Op die late avondritten uit Ommen zat zijn vader vaak naast hem. Een aangename stilte vulde dan de auto, het genoegend delend om de dingen zwijgend voorbij te laten gaan. Louter het voelen van zijn vaders aanwezigheid naast hem in het duister maakte hem trots, weemoedig en warm. Hij wist dat hij op een gegeven moment iets zou vragen, of mompelen, als om de stilte te markeren en Jonathan te laten weten dat hij nog steeds bij hem was. Meestal ontstond er dan een gemoedelijk voortkabbellende conversatie, met veel stiltes en pauzes.

'Leuke wagen.'

'Hm-hm. Renault 21.'

Stilte.

'Eenentwintig? Ik heb het niet verder geschopt dan de Vier. De GTL.'

'Weet ik. Die mocht ik nog van je lenen om met Machteld naar Italië op vakantie te gaan.'

Dat wist zijn vader natuurlijk ook wel. Hoe het met Machteld ging na de scheiding, en met de kinderen, daar vroeg hij gelukkig niet naar, want dat had hij niet meer mee gemaakt.

'Hoeveel cc heeft zo'n wagen nou?'

'Tweeduizend geloof ik.'

'Tweeduizend? Wat doe jij voor de kost? Ben je op het dievenpad?'

'Organisatie adviseur. Ik adviseer organisaties.'

'Organisatie adviseur? Geven ze daar geld voor?'

Dat verbaasde Jonathan ook, maar hij glimlachte alleen.

'Die grotere auto's zijn tweedehands relatief goedkoop, pa.'

'Als jij het je kan veroorloven, jongen...'

Dat klonk al bijna als een compliment. Iedere vader wil weten of zijn zoon het ver geschopt heeft. En iedere zoon wil horen dat zijn vader vindt dat hij het ver geschopt heeft. Natuurlijk weten ze allebei dat de vooruitgang meestal relatief is. Maar 21 is altijd meer dan 4. En dat je mensen geld uit de zak kon kloppen door ze te adviseren, dat wekte toch wel een zekere bewondering, die natuurlijk met licht spot bedekt moest blijven.

'Moet je hier niet terug in z'n drie?'

'Het een automaat pa.'

'Toe maar, hij doet niet minder.'

Op een lang, recht stuk trad de stilte weer in. Jonathan vroeg zich af of zijn vader misschien toch nog terug zou komen op zijn mislukte relatie met Machteld. Of over Jonathans moeder zou beginnen. Of zijn mislukte schoolcarrière. Er waren zoveel onderwerpen die tussen hen in zweefden. De bitterheid en het onvermogen dat er soms heerste tussen hem en Jonathans moeder. Dat zijn vader er op cruciale momenten niet was. Dat hij Jonathan nooit wat gevraagd had toen het slecht met hem ging en dat Jonathan hem dat nooit voor de voeten had durven werpen. Al die kwesties die nooit waren uitgesproken, pijn hadden achtergelaten en de liefde tot een onuitspreekbaar verbond hadden gemaakt. Waarom daar nu nog over beginnen? Waarom schuldvragen stellen die niet meer beantwoord konden worden?

Wat overbleef was het gemis. De droesem van een leven dat voorbij was. Een leven vol goede bedoelingen en vol onvermogen. Met een hulpeloze liefde die nooit de vorm had gevonden om zich te uiten. Hij was er zeker van dat zijn vader dat op dit moment precies zo voelde, terwijl ze zwijgend naast elkaar zaten en luisterden naar het gezoem van de motor en staarden naar een klein licht aan de einder.

Dichterbij bij de plaats gekomen waar de weg eindelijk een bocht maakte bleek het lichtje oranje te zijn en te knipperen. Toen Jonathan tenslotte vaart minderde zag hij een lichtgevende man zwaaien met een vel verlichte stok.

'Alcohol controle' sprak zijn vader. 'Je hebt toch niks gedronken?'

'Nee natuurlijk niet. Ik kom van m'n werk.'

'Ik vraag het maar. Het zal niet voor het eerst zijn dat jij met teveel op achter het stuur zit.'
Jonathan negeerde de opmerking en stuurde de auto naar de kant van de weg. Met een knopje liet hij het raam aan zijn kant zakken en een vol gelaat met een borstelige snor vulde het venster.

'Goedenavond, meneer.'

'Ik heb niets gedronken, agent. Ik kom net van m'n werk.'

'Dat is heel mooi, meneer. Maar dat is het punt niet. We hebben uw snelheid gecontroleerd..'

'Reed ik te hard?'

'Te hard? Te zacht meneer. De toegestane minimumsnelheid op dit wegdeel is zestig kilometer. En u reed 42. Ik moet u verzoeken het voertuig te verlaten.'

Hij trok de deur open om Jonathan uit te laten stappen. Diens tegenwerpingen maakten weinig indruk. Hij mocht niet verder rijden.

'Maar waarom dan niet gewoon een boete?'

'Regels zijn regels, meneer. Ik heb ze niet verzonnen.'

'Maar hoe moet ik dan in vredesnaam thuiskomen?'

'Uw vader kan toch rijden?'

'Mijn vader?'

De deur aan de andere kant ging nu open. Jonathan stond verwaasd toe te kijken hoe de agent het portier aan de linkerkant voor hem openhield en netjes dichtdeed nadat zijn vader was in gestapt.

'Mag ik de heren nog een prettige avond toewensen' zei de politieman en hij tikte zelfs nog even vriendelijk aan de rand van zijn pet. Jonathan zag geen andere mogelijkheid dan aan de andere kant in te stappen, maar toen hij het rechter voorportier open wilde doen, hoorde hij de agent een repeterend 'uh-uh-uh' geluidje maken, zoals het hoofd van de school vroeger deed als die meende dat er preventief moest worden op getreden. Naast de snor stak een stevige wijsvinger waarschuwend omhoog.

'Dat lijkt mij niet verstandig meneer. Achterin is beter.'

Even staarde Jonathan hem aan, gooide toen uit arren moede het voorportier weer dicht en ging achterin zitten.

Zijn vader draaide het contactsleuteltje om en gaf een dot gas. De motor brulde maar er gebeurde niets. Geërgerd keek hij naar zijn voeten.

'Waar zit de koppeling hier?' vroeg hij.

'Het is een automaat, pa. Die heeft geen koppelingspedaal. Je moet 'm eerst van de P in de N zetten, en dan kun je voorzichtig optrekken.'

'Ach natuurlijk.'

Zijn vader begon aan de versnellingshandel te duwen en te trekken, maar die wilde zich duidelijk alleen aan zijn eigen reglement houden. Het ene moment schoot de auto in een bokkensprong naar voren, het volgende moment trapte zijn vader bruusk op het rempedaal. Jonathan keek naar buiten, maar van de agent en het zwaailicht was geen spoor meer te bekennen. Eindelijk had zijn vader de auto in wat rustiger vaarwater op de weg gekregen.

'Toen ik m'n eerste auto had, die zwarte Panhard...'

'Dat was toch een Renault 4CV, jouw eerste auto.'

'Nee, dat was mijn tweede. Ik heb eerst nog een tijdje een Panhard gehad, dat was voor jouw tijd. Afijn, die had nog een dubbelkluts. Dat was werken jongen, vooral berg-op. Zo'n automaat is natuurlijk een fluitje van een cent, als je het even door hebt.'

'Jij hebt nooit in de bergen gereden', dacht Jonathan die de ergernis als kwaad bloed naar zijn hoofd voelde stijgen. Hij besloot maar even niets meer te zeggen.

'Maar dit rijdt als een vorst, moet ik zeggen. Het lijkt wel een Rolls Royce.'

Jonathan reageerde niet en zijn vader voelde misschien wel aan, dat de gang van zaken voor zijn zoon nogal gênant was.

De auto zoemde nu weer gelijkmatig. In het halfdonker bezag Jonathan het profiel van zijn vader met zijn grote, gehaakte neus, zijn dunne, achterover gekamde haren en zijn dikke leesbril die altijd op zijn voorhoofd stond, in plaats van boven op het hoofd. 'Ik houd van die man' sprak Jonathan terwijl hij naar hem keek, maar hij bespeurde een wrevelige ondertoon en hij bedacht zich dat hij die zin anders, als hij van liefde vervuld aan zijn vader dacht, nooit uitsprak.

In het licht van de koplampen zag hij achter het silhouet van zijn vader dikke bomen opdoemen en weer wegschieten. Ze hadden om het midden van de stam een grote, witgeverfde baan en Jonathan probeerde weer te denken aan het beeld van hem achterin de kleine Renault 4CV, met zijn vader voor hem, rijdend door die sprookjesnacht. De *Erlkönig* schoot hem door het hoofd.

*Wer reitet so spät durch Nacht un Wind
Es ist der Vater mit seinem Kind.*

Maar niet het kind was dood – het beeld van vroeger kwam niet meer tot leven. Gezeten op de comfortabele achterbank van zijn eigen auto voelde hij zich de karikatuur van een industrieel. Maar dan een die het moest doen met een stoethaspelende chauffeur die allang met pensioen had ontmoeten. De kostbare herinnering werd een valse prent, een overjarige foto die in zijn lijst was verschoten. Hij keek rechts onder de dennenbomen door in een duistere afgrond. Hoeveel kilometer nog?

'Moeder wil dat je ons zondag na de mis met de auto ophaalt. Dan gaan we eerst bij oom Arend langs. Dat schikt wel niet?'

'Niet zo hard. De kleine jongen ligt achterin te slapen' hoorde hij zijn vader zeggen. Die andere stem, dat was de stem van zijn opa. Het was een vriendelijke stem, die niet zo dwingend klonk als de boodschap toch feitelijk was – maar die boodschap kwam dan ook van oma. Dat hij te hard praatte was de schuld van zijn gehoorapparaat, dat zelden werkte zoals de fabrikant beloofd had. Om dat euvel te compenseren, begon opa Johan iedere conversatie op windkracht zeven. Als hij dan te horen kreeg dat hij niet zo hard hoefde te praten, wist hij dat het ding bij wijze van uitzondering deed waar het voor bedoeld was. Maar als er geen commentaar door kwam haalde hij het vierkanten, metalen apparaat ter grootte van een doosje Golden Fiction-sigaretten uit een van zijn velen zakken en nadat hij de dradenboel die naar de oordopjes leidden uit de knoop had gehaald, begon hij aan de knopjes te prutsen alsof hij op zijn gemak een kat aan het martelen was. Het duurde nooit lang voordat zijn vader zich groen en geel ergerde aan het gepiep en gekerm – niet wetend dat hij over weinig jaren met een moderner apparaat dezelfde ongemakken moest doorstaan.

'Je moet niet aan dat achterste knopje komen. Je moet alleen aan dat wielje draaien' zei hij dan, maar zo gauw opa Johan de voorziening weer in zijn kleren had terug gefrommeld begon de kat in het donker weer te jammeren.

Op opa Johan was een gentleman, die het van voorman tot hotelier had geschopt, had Jonathan later begrepen. Terwijl hij met veel bonhomie de schaarse gasten onderhield liet hij de dagelijkse beslommeringen aan zijn vrouw over, die haar gezin met dezelfde straffe hand bestierde als het bedrijf. Jonathans vader was daarvan het belangrijkste slachtoffer. Nee zeggen was er niet bij, want moeders wil was wet. Ook nu zuchtte hij diep op het verzoek dat opa Johan moest overbrengen en zei tenslotte:

'Ja, ja. Dat is goed. Ik zeg wel tegen Elsbeth dat we later zijn met eten.'

Jonathan kon de scène die dat thuis opleverde nu al uit tekenen, maar hij had er geen zin in. Op de achterbank van zijn nieuwe, oude auto begonnen er zo langzamerhand te veel tijden door elkaar te lopen. Dat krijg je als je niet zelf achter het stuur zit. Dan zit er helemaal geen lijn meer in je gedachten en vliegen ze alle kanten op. Hij wist dat zijn vader een moederskindje was en waarom zijn zachtaardige grootvader meer ophield dan hij was. Hij wist dat zijn oma een kenau was (en zelfs waarom ze dat geworden was), en zijn moeder een teleurgestelde vrouw, die machteloos streed tegen de onmacht van haar man. Beetje bij beetje had hij in de loop der tijden ontdekt wat de achtergronden en de oorzaken waren van de ruzies tussen zijn vader en zijn moeder. Maar waarom moest dat nu hier allemaal doordringen in deze ruimte? Als de directeur van een firma in grote problemen zat hij hier achterin zijn eigen limousine. Hij overzag het verleden, de kwalen, het feilen en het falen. Maar daarmee smolt het gelukzalige beeld weg van zijn vaders auto en dat eindeloze moment van eeuwig onderweg zijn tussen niets en nergens.

Aan het eind van de weg doemde wederom een oranje knipperlicht op. Jonathan zag het eerder dan zijn vader en zijn grootvader, die zich nu ook zwigend aan elkaar verbonden hadden. Hij hoorde zijn vader denken: 'Vindt vader wel dat ik wat bereikt heb in het leven?' En opa Johan

sprak in gedachten: 'Hij rijdt dan wel in een eigen wagen, maar wat heeft hij nou bereikt, met zijn sigarenwinkeltje?'

Het knipperlicht werd groter, en zwaaide nu ook heen en weer, ten teken dat de auto moest stoppen.

'Wat heb je gedronken?' vroeg opa Johan.

'Niks', zei Jonathans vader geïrriteerd. 'Ik loop als een streep over.. iedere streep'.

Maar hij hoefde niet over een streep te lopen. Jonathan had trouwens nog nooit mee gemaakt dat zijn vader met drank op achter het stuur zat.

'Goedenavond, heren' sprak de besnorde agent door het opengedraaide raampje, terwijl hij zijn schijnwerper recht in de ogen van de inzittenden richtte. 'Controle!'

'Ik heb niks gedronken, agent.'

'Mooi! Maar daar heb ik het niet over.'

'Reed ik te zacht, agent? Of te hard?'

Jonathan had nog nooit mee gemaakt dat zijn vader te hard of te zacht reed. Hij had nog nooit een ongeluk gehad en nog nooit een bekeuring gekregen. Een beter chauffeur dan zijn vader bestond er gewoon niet.

'Wij hebben de indruk dat dit voertuig niet conform de voorschriften wordt bestuurd' zei de agent.

De schijnwerper richtte zich nu op de passagier achterin. Jonathan hield een hand voor zijn ogen.

'Zou u zo vriendelijk willen zijn om uit te stappen, meneer.'

Jonathan stapte uit en met krakend leer liep de agent om de auto heen. Hij moest zijn rijbewijs laten zien en nadat dat minutieus bestudeerd was, gaf de agent het aan Jonathan terug.

'In orde meneer. U kunt de reis voort zetten.'

Hij deed een stap terug, maar hield Jonathan nauwlettend in het vizier. Na een korte aarzeling opende die het achterportier. Zonder zijn snor te bewegen baste de motoragent:

'Waar gaan wij heen?'

Jonathan noemde zijn woonplaats, maar wist meteen dat dat niet het goede antwoord was.

'Zal ik... voorin gaan zitten?'

'Dat lijkt me wel zo handig, als u hier nog weg wilt.'

Als een betrapte schooljongen stapte Jonathan voor in de auto en startte de motor. Langzaam, maar vooral niet té langzaam, reed hij weg. In de achteruitkijkspiegel was het donker.

Jonathan zette de radio aan. Vanaf Ommen was het best een eind.

Hans Brans